

Írta: Baranyi Péter

Pista

A személyiség vizsgálata egy állami gondozott gyermek esetében

*„Zord bűnös vagyok, azt hiszem, de jól érzem magam. Csak az zavar a semmiben, mért nincs bűnöm, ha van. „
(József Attila)*

Bevezetés

„Bár ma az állami gondozottak kétharmada intézetekben él, a népjóléti tárca gyermekjóléti elképzelései szerint csupán a gyermekek 5-8 százaléka maradna nevelőintézetben, a többiek nevelőszülőknél, befogadó családoknál helyeznék el.”¹

A Népszabadság tudósítója kezdte így az állami gondozottakkal kapcsolatos hírét, és végiggondolva nevelőotthoni tapasztalataimat, a gondozottak mentális állapotát, csak egyet érteni tudok a Népjóléti Minisztérium álláspontjával. Munkám során több intézménybe sikerült betekintnem, több helyről érkeztek nevelőotthonunkba vendég gyermekek, s azt állapítottam meg, hogy néhány lényegtelen különbségtől eltekintve mintha futószalagról érkeztek volna meg.

Az újságokat olvasva az ember nem egyszer talál olyan híreket, melyeknek főszereplői állami gondozottak, vagy volt intézeti neveltek. Általában ezekben a cikkekben neveltjeink elég elmarasztalható szerepben jelennek meg (pl. gyermekgyilkosság Fóton, különböző rendőrségi tudósítások), s az újságot olvasóban felmerül a kérdés, hogy ha ilyen gyermekek nevelődnek a gyermekotthonban, akkor milyen lehet az ott folyó munka színvonala, s érdemes-e az államnak annyi pénzt költeni ilyen jellegű intézmények fenntartására. Szakemberek véleménye szerint is a nevelőotthonok nem képesek betölteni feladataikat, nem képesek eleget tenni a modern kor követelményeinek.

Véleményem szerint ennek egyik oka, hogy a nevelőotthoni munka figyelmen kívül hagyja az érzelmi- és személyiségfejlesztési igényeket. A nevelőotthon nem képes pótolni a gyermek számára a családot. A gyermek a családban szerzi meg azokat a képességeket, készségeket, amelyek személyisége fejlődése szempontjából feltétlenül szükségesek. Az otthonba kerülő gyermekeket szülei, elsősorban az édesanyja elhanyagolta, nem gondozta, s a már eleve sérült gyermek a nevelőotthonban nem kapja meg azt a segítséget, amire szüksége volna ahhoz, hogy korrigálhassa az önhibáján kívül elszenvedett károsodásokat. A csecsemő életében legfontosabb tényező születésétől az édesanyjával való kapcsolata. Ideális körülmények között semmi nem zavarja a születési állapotot követő kiegyensúlyozatlan homeosztázis áthidalását. Ez az időszak Erikson elmélete szerint az ösbizalom, vagy ösbizalmatlanság kialakulásának szakasza. Amennyiben a csecsemő igényei kellő mértékben kielégítésre kerülnek, az anya a megbízható és elvárt-külső jelenségből belső bizonyossággá válik, a gyermek bizalommal fordul a külvilág felé, s megjelenik a gyermek számára az én-identitás kezdetleges élménye. Ebben az időszakban van a gyermeknek legnagyobb szüksége az édesanyjára.

„Ha az anyafigura elvesztése a függőségi motívum kiépülése (tehát 6 hónapos kor) előtt következik be, és huzamosabb ideig tart, súlyosan megsérül a gyermek képessége

*emocionális kapcsolatok teremtésére. Hiányozni fog belőle a vágy a dicséretre és elismerésre, illetve arra, hogy elvégezzen valamit azért, mert ezzel szüleinek (illetve a szignifikáns felnőttnek) örömet szerez. Tehát az **identifikációs** és egyben a legfontosabb kisgyermekkor **motivációs bázis** sérül, melyet, ha nem sikerül gondos nevelőmunkával helyreállítani, az anya nélkül felnövekvő apróságból érzelemszegény, sivár személyiség válhat.”²*

Az anya pótlása, illetve a csecsemő-anya homeosztázis megvalósítása a nevelőotthonban megoldhatatlan probléma. Állandóan változó személyzet foglalkozik a gyermekekkel, akiknek elsődleges feladatuk az, hogy „szolgálati idejük alatt” az otthon napirendje megfeleljen az előírásoknak, hogy nagyobb rendzavarás nélkül láthassák el feladataikat. Mindez nem ideális a gyermeki önállóság kialakulásának. A gyermekek napirendje zárt, időről időre, szinte percről percre meghatározzák, mit, hogyan csináljon. A nevelőotthonok általában ősi nemesi kúriákban, udvarházakban működnek, a lakószobák hatalmasak, 10-12 gyermek lakik együtt egy-egy szobában, emeletes ágyakon alszanak, nincs hely és alkalom, hogy egy kicsit magukra maradhassanak. Ahhoz, hogy egy lelkileg sérült gyermek valamelyest is jó irányba fejlődessen, tapasztalt, kiváló pedagógiai felkészültségű szakemberek szükségeltetnek. Ismerve a nevelőotthonok helyzetét, ilyen szakemberek csak igen kis számban állnak rendelkezésre. Nem ritka a szakképzetlen, úgynevezett képesítés nélküli munkaerő, de sok esetben még a középfokú végzettség is hiányzik. Mindez azzal jár, hogy a felkészületlenségből adódó bizonytalanságot ezek a nevelők agresszivitással igyekeznek pótolni. Az agresszív hang azonban a gyermekekből még nagyobb indulatot fakaszt.

*„... Az agresszív viselkedés modell gyerekeket - és bizonyos adatok szerint elégtelenül szocializált felnőtteket, deviáns személyiségeket – agresszióra serkent”, idézi Buda Béla *Mentálhigiéné* című tanulmánygyűjteményében A. Bandura amerikai pszichológust. *Tapasztalataim az állami gondozott gyermekekkel kapcsolatban ugyanezt igazolták.*”³*

A nevelőotthonok többségében felnőtt korú gyermekek társaságában nevelődnek az alsóbb korosztályok. A szigorúan kialakított napirendek értelmében ugyanazon követelményeket támasztják a kicsik, mint az idősebb korosztályok felé. Mindez azzal jár, hogy a nagyok lázadoznak a „dedós” módszerek ellen, kihasználva testi fejlettségüket, agresszivitásukat, állandóan ellentmondanak a követelményeket támastó felnőtteknek. Ezt tapasztalva a kisebb korosztályok mintegy azonosulnak ezzel az agresszív magatartásmintával, s közöttük is korán eluralkodik a durva, agresszív stílus. Különlegesen érdekes példája ennek az a harmadik osztályos általános iskolás korú gyermek, aki a nagyok példáján felbuzdulva, azokat megszégyenítő durva stílusban felel vissza nap mint nap csoportvezetőjének.

Véleményem szerint a jelenlegi gazdasági kényszerűség, hogy a fejkvóta miatt a nevelőotthon igyekszik minél tovább megtartani a gyermeket, mind a nevelőotthoni fegyelemnek, mind a gyermeknek árt. A gyermek megszokja, hogy csak a legvégső esetben kerül ki az intézetből, hogy akár munka nélkül is hozzájut napi ételméhez, hogy ingyen szállása, tiszta ruhája, ételme van, s úgy érzi, ez megilleti őt élete végéig. Nem szokik hozzá az önálló döntésekhez, s kikerülve az intézet gyűlölt, de biztonságos légköréből, rövid időn belül a társadalom perifériájára szorul.

Az állami gondozottak egy része még intézeti élete során összeütközésbe kerül a törvénnyel. Ennek az okát Erwin Ringéi a következőkben látja:

„Tekintsük azt a gyermeket, aki az első életévekben szeretet nélkül, szinte kézzől-kézre, gyermekotthonból gyermekotthonba járt, akinél tehát az úgynevezett koragyerekkori veszélyeztetettségéről beszélhetünk: jól lehet ehhez a gyermekhez is közvetítették a társadalom szabályait, azonban ez szeretetlenül, egyszersmind tárgyilagos-személytelen módon történt meg, nem elegendő gondossággal, és ezen kívül állandóan változó személyek révén. Mindennek a következményeként egy olyan gyermekkel állunk szemben, aki nem járta végig az emberiség és minden egyes egyed fáradságos útját az öröm-elvtől a realitás elvig, csak a saját ösztön-kielégítésének él, nem érzi magát elkötelezettnek a társas szabályokkal szemben, nem képes szeretni, mivel őt sem szerették, és a szerint az alapelv szerint cselekszik, hogy helyes az, ami **nekem** használ. Nem nehéz felismerni azt, hogy ennél a gyermeknél hiányosan fejlődött lelkiismeretet találunk.”⁴

Mindezek a tények azt igazolják, hogy indokolt a Népjóléti Minisztérium állásfoglalása a nevelőotthoni létszám csökkentéséről, s véleményem szerint is ideálisabb a családi környezetbe visszahelyezni azokat a gyermekeket, akiknél némi esély van arra, hogy kellő segítséggel családjaik képesek felnevelésükre. A nevelőotthonok közül pedig azokat érdemes fenntartani, amelyek alkalmasak mind az építmény jellegét, mind a jól képzett pedagógus létszám tekintetében a megfelelő színvonalú gyermeknevelésre.

Írásomban egy, a nevelőotthonban átlagosnak tekinthető gyermek személyiségének fejlődésén keresztül igyekszem a fenti álláspontot igazolni.

Az első benyomások

Pistával 1994. augusztusában ismerkedtem meg. Ennek előzménye az volt, hogy egy sikertelen igazgatói pályázat után a T-i nevelőotthonban találtam állást. Az első látogatás alkalmával egy rettenetesen lepusztult múlt századi kastélyban, elhanyagolt szobákban piszkos és kulturálatlan gyermekközösséget találtam. Elhűlve láttam, hogy csoportomba csupa lakli cigánygyermek tartozik, akik az elemi együttélési szabályokat sem tartják be, nagyon durván beszélnek egymással; köpködnek a szobában, és azzal fogadtak, hogy ők már sok tanárt kikészítettek, és kíváncsiak arra, meddig fogom itt velük kibírni.

Meg kell, hogy említsem, az intézményben dolgozó tanárok presztízse igen alacsony szintű, s a fogadtatás a vezetés részéről is igen tartózkodó és lehangoló volt. Mindez zavaróan hatott rám, s borúsán néztem a T-i „dolgos mindennapok” elébe.

Ilyen hangulatban történt meg Pistával az első találkozásom. Vacsoráztattam a csoportomat. Jószerivel még a nevüket sem tudtam. Arra lettem figyelmes, hogy az egyik, jól fejlett, magas, görbe hátú gyermek hangosan ordított egy kolleganómra, aki eleve esélytelenül próbálta ezt a dühös fiatalembert túlkiabálni. Veszekedésüktől zengett az ebédlő, s nekem, mint a gyermek csoportvezető tanárának közbe kellett lépnem. Valószínűleg az előzmények keltette viszolygással az arcomon léptem közéjük. A kolleganó látszott inkább meggyőzhetőnek, őt terelgettem arrébb több-kevesebb sikerrel. Ezután léptem oda a gyermekhez, aki még mindig feldúltan, de egyben meghökkenve állt ott, nem lévén hozzászokva ahhoz, hogy ilyen esetben nem a kolleganónek segítettem az üvöltésben. A lehető legcsendesebben és legnyugodtabb hangnemben annyit mondtam neki, hogy amikor úgy érzi, lehiggadt annyira, hogy végig tud hallgatni, keressen meg. Ezután otthagytam, ő pedig tanácstalanul elindult vacsorázni.

Ezt követően kezdtem el érdeklődni róla, s rövid időn belül megtudtam, hogy ő az intézet egyik „legveszedelmesebb” gyermeke, számtalan agresszív kirohanása volt, társaival szemben a szadizmusig kegyetlen, hogy a tanárok félnek tőle, inkább megteszik, amit

kikövetel magának, semhogy ellentmondjanak neki, hogy már az igazgatóra is rátámadt. Ereztem, hogy egy igazán figyelemreméltó fiatalemberrel hozott össze a sors, s valamilyen módon, a saját érdekemben is, de meg kell vele találgatnom azt a hangnemet, amellyel közösen át tudjuk vészelné az együtt eltöltendő időszakot.

Az üvöltözés utáni beszélgetés egyébként csekély eredményt hozott, inkább csak kitapogattuk egymást, felmértük az erőviszonyokat, próbálgattuk egymás erejét. Megtörtént a kapcsolatfelvétel, s annyit sikerült látszat-eredményként elérnem, hogy Pista elgondolkozott azon, hogy kivel is került kapcsolatba, s hogyan tudjon alkalmazkodni az általam bevetett szokatlan „harcmodorhoz”.

Előzmények

Az előző fejezetben leírt esemény után jobban kezdett érdekelni Pista. Kikértem a személyi anyagát, s egy igen mozgalmas nevelőotthoni múlt bontakozott ki előttem.

Pista 1977. március 27-én született. Szülei cigányok. A környezettanulmányban az édesanyját felelőtlen, meggondolatlan személy-ként említik. A gyermekei más-más apától születtek, Pista még ma sem tudja, ki az igazi apja. Édesanyja a környezettanulmány szerint csecsemő gyermekét elhanyagolta, rendszeres munkája nem volt. Elsőszülött gyermekét is a nagyszülők nevelték, és a Pista nevelését már nem tudták vállalni. Pista és testvérei házasságon kívüli gyermekek, édesanyja időnként élettársával él együtt, de viselkedése és az alkoholizáló életmódja miatt az élettárs gyakran elzavarja otthonról. A kifejezetten rossz lakáskörülmények, és a csecsemő elhanyagolása miatt a gyámügyi hatóság Pista állami gondozásba vétele mellett döntött. A gyerek három hetes korában került csecsemőotthonba. Édesanyja eleinte még látogatta.

Pista nagyon nehezen kezelhető gyermek volt egész életében. Ahogyan cseperedett, s nőtt a testi ereje, úgy lett egyre agresszívabb, s tudta egyre inkább kiharcolni és megvédeni érdekeit az élet sűrűjében. Ezek egyáltalán nem békés kimenetelű küzdelmek voltak, ennek köszönhetően Pista „archívuma” tele van feljegyzésekkel, fegyelmi jegyzőkönyvekkel, feljelentéssel. Társaival egyre agresszívabb lett, néha ez az agresszivitás egészen a kegyetlenkedésig fajult.

Pista agresszív viselkedése nyolcadikos korára lett szembetűnő. Az első komolyabb feljegyzések innen datálódnak. Társaival gyakran verekedett, nevelőivel szemtelen és durva volt. A nyolcadik osztály elvégzése után H-ra került egy szakmunkásképző intézetbe. Itt egymást érték a verekedések.

Második osztálytól kezdve már szinte mindennapos volt a verekedés a gyermekek között. Pista erejével kitűnt a többiek közül, s emiatt az osztály egyik szószólója lett. Tanáraival szemben tiszteletlen volt, az órákra nem járt be. Még a második osztályt be tudta fejezni, de azt is „nehéz körülmények” között. Végül a szakmunkásképző iskola igazgatója elunta Pista viselt dolgait, s egy fegyelmi tárgyalás során kitette az intézményből.

T-re visszaérve az intézet igazgatója azzal a hírrel fogadta, hogy Pista másik intézménybe kerül, s még aznap elvitték B-be. Itt nem érezte jól magát, visszaszökött T-re. Mivel az igazgató nem állt el tervétől, a vele folytatott, időnként nyomdafestéket nem tűró veszekedés után Pista felmászott a kazánház kéményének tetejére, és azzal fenyegetőzött, hogy onnan leugrik. Egy társa ment fel utána, és hosszas rábeszélés után tudta rávenni Pistát arra; hogy önként lejöjjön. Az igazgató megígérte, hogy a gyerek T-n maradhat.

Pista erőszakos cselekedetei egyre szaporodtak. Illegális karate-edzés közben társát úgy orrba rúgta, hogy orrcsontja eltörött, kórházba került. Ezt még ki tudta magyarázni valahogy, helyi fegyelmissel megúszta, de nem sokkal ezután fojtó fogások gyakorlása

közben egy kisebb társa eszméletét veszítette, kórházba került, s ezt a tettet már rendőrségi feljelentés követte. Közben nevelőivel, gondozónőivel durva összekoccanásai voltak. Zárójelben jegyzem meg, hogy az egész T-i nevelőotthonra jellemző ez a stílus, ezért Pista esete nem olyan kirívó, mint ahogy ez tűnik annak, aki nem ismeri a nevelőotthoni helyzetet.

Nem sokkal ezután Pista (és társai) egyik leánygondozottal összeemelegedve az intézet tornatermében intim kapcsolatba került. A kislány az esemény után megerőszkolástről beszélt, s ezt a tettet is rendőrségi feljelentés követte.

A fenti események Pista életében mindössze három hónap leforgása alatt zajlottak le, s az intézmény vezetői mindent igyekeztek elkövetni azért, hogy Pistától megszabaduljanak. Ez azonban a Gyermekvédő Intézettel való felhőtlennek nem nevezhető kapcsolat miatt nem sikerült. Így került Pista az úgynevezett fejlesztő csoportba, amit én szeptemberben kaptam meg.

Így zajlottak Pista hétköznapijai a nevelőotthonban, s ezzel a gyermekkel kellett nekem valahogyan boldogulnom, s az otthon vezetője mentálhigiénés tanulmányaimra hivatkozva gyors és látványos sikereket remélt.

Az anya-gyermek kapcsolat

Megismerkedve Pista személyi anyagával úgy éreztem, hogy mielőtt kialakítanám a gyermekről alkotott véleményem, őt is meghallgatom. Többszöri beszélgetés során a következőket tudtam meg. Születése körülményeiről így számolt be:

„R. István vagyok, születtem 1977. március 27-én B-ben. Anyám neve R. Erzsébet, édesapámé bizonytalan. Két húgom van, egy bátyám és egy öcsém. A két húgom neve P. Andrea és P. Mónika, az öcsémé R. Mátyás és a bátyámé F. József. Úgy tudom, két-három hetes koromban kerültem állami gondozásba. Az óvodát H-n töltöttem. Anyámék szinte minden héten jártak hozzám, mikor jöttek, úgy emlékszem, jól esett. „

Később ezek a látogatások egyre ritkábbak lettek, egy idő után el is maradtak. Pista is ritkán látogatott haza, s édesanyja ilyenkor sem hagyott fel italozó életmódjával, volt olyan eset is, mikor fiát a kocsmában hagyta, amíg egy férfi barátjával félrevonult. Mindezek az események mély nyomot hagytak a gyermekben. Egy segítőtárs beszélgetés alkalmával ezekről az érzéseiről a következőképpen számolt be:

„S: És ki van még, akit nagyon gyűlölsz?

Pista: Anyámat. Nagyon gyűlölöm.

S: És vele szemben is ilyen indulatokat érzel?

Pista: Nem mindig. Van, amikor anyámat szeretem, van amikor gyűlölöm. Van, amikor sajnálom, és van, mikor utálom.

S: Miből adódik ez?

Pista: Mindig hazudik nekem anyám. Azt mondja, hogy szeret, meg minden... Utána meg kiderül, hogy csak a pénzemre fáj a foga. Azt várja, mikor leszek nagy, mikor adok neki pénzt. Hogy mikor leszek 18 éves. Azt várhatja! Lehet, hogy leszek 18, de abból a pénzből semmit sem fog látni.

S: És amikor gyűlölöd, akkor miért gyűlölöd?

Pista: Iszik. Ordibál a testvéreimmel, ilyeneket csinál.

S: És azt meg tudtad neki bocsátani, hogy beadott az intézetbe?

Pista: Már örülök neki, hogy beadott. Amikor beadott, akkor utáltam, de most már tudom, hogy nekem jobb így. „

Ezek az ambivalens érzések szinte minden beszélgetésnél megfigyelhetőek. Az elmondottakból leszűrhettem, hogy Pista inkább el tudja fogadni édesanyja élettársát, mint anyját. Kisebb lánytestvéreit szereti, miattuk látogat néha haza. Egy alkalommal megmutatta féltve őrzött fény képgyűjteményét. Édesanyja fotóján kiül szinte minden családtag képe megtalálható volt. Amikor anyjára terelődik a szó, útszéli hangnemben emlegeti. Az a tény, hogy az utóbbi időben édesanyja újra jelentkezett, óvatossá teszi Pistát. Erről ezeket mondta el:

„H-ról párszor hazajártam, megnéztem anyámat, inkább a húgaimat. Elmentem párszor anyámhoz, és akkor tudta anyám, hogy, mivel velem volt egy gyerek, aki elmondta, hogy betöltötte a tizennyolc évet és kapott pénzt, mert az állami gondozottak ilyenkor kapnak, szóval kérdezte anyám, hogy én is kapok majd pénzt? Mondtam, hogy igen, és akkor anyám mondta, hogy akkor majd jössz, gyere hozzám, ha tizennyolc éves leszel, szóval fűzött, megfűzte a fejemet. Én meg hülye fejjel bedőltem neki, gondoltam, hogy majd fog szeretni. De rájöttem, hogy ez nem fog jó lenni, mert volt úgy, hogy hazamentem, és azt mondta, hogy mit keresek én ott, meg ilyeneket. És egyre jobban kezdtem utálni. Már annyira utáltam, hogy volt olyan, amikor részeg volt, hogy nagyon megvertem. Széjjelvertem. Annyira utáltam. Mondta az élettársa, hogy anyám ellopta tőle a fizetését és elitta. Pár hónap múlva visszament hozzá, hogy fogadja vissza, meg ilyenek... Tiszta retkesen ment vissza. Ezért annyira megutáltam az anyámat. Nem adott sokszor enni a húgaimnak, meg ilyeneket csinált. Anyám még mindig elvárja tőlem, hogy szeressem. És akkor mindig azt mondja nekem, hogy ő nem tehet róla, hogy én bent vagyok az intézetben, hogy így szeret, meg úgy szeret, szóval nem is igaz az egész, csak játssza. Nem is érdekel már az ő szeretete. Mostanában csak azért megyek haza, hogy láthassam a húgaimat. Anyám engem nem érdekel egyáltalán.”

Mióta Pista csoportvezetője vagyok, az édesanya nem volt látogatóban. Levelet egyáltalán nem ír. Pista látogatott két ízben haza, de ezekről a látogatásokról mindig feldúltan érkezett vissza. Anyja továbbra is italozik, férfiakat fogad, gyermekeivel nem törődik.

A nevelőotthoni évek

A H-i évek után Pista T-re került. A gyermek ezekben az években elég szerencsétlen körülmények miatt mélyreható benyomásokat szerzett az agresszivitás terén. Életét egy idősebb diák és egy kevés pedagógiai érzéssel megáldott nevelő keserítette meg. Erről ezeket mondta el:

„1983-ban kerültem T-re, ahol 8 évig voltam, és itt végeztem el az általános iskolát. Ez a 8 év számomra elég kemény volt. Ebben volt szeretet, gyűlölet stb. Szóval hat és tizenkét éves korom közt, hát szóval elég, elég kemény volt. Szóval túl kellett élni azt az időszakot. Ott minket megaláztak. Szóval mindig széjjelverték minket. Nem úgy viselkedtek, mint egy gyerekkel, hanem mint egy állattal. Ha nem csináltuk azt, amit mondtak, levertek. Fel kellett vinni a kajánkat. Ki kellett menni a faluba „üvegezni”, kunyerálni mástól, s ha nem hoztunk vissza pénzt, akkor is megverték. A fő szadista O. Attila volt. Mindenki utálta. De hát, ő csak rosszat tett nekünk. Volt olyan, hogy beraktak minket egy pokrócba, feldobtak bennünket egészen a plafonig, és aztán nem tették alá a pokrócot, hogy beleessünk, hanem leestünk a

padlóra. Ezeket nem érdekelte, hogy egy gyerek elkezd sírni, vagy valami... Ha nem állt fel, még jól állba verték néhányszor.”

A történetet, egyébként más gyermekek is elmesélték. A pedagógus kollegáról egy másik alkalommal a következőképpen mesélt Pista:

„... akkor jött egy újabb szadista, aki egy nevelőtanár volt. M. B-nek hívják. Én, és még mások se nagyon jöttem ki vele. Ez a csávó is olyan volt, legalábbis nekem, mint O. Mindig belém-kötött. Vert... Ütött... A seprűt eltörte rajtam. Ha véletlenül köhögtem, vagy ki kellett mennem WC-re, alámrugott, ha szipákoltam evés közben, akkor rámvert, ha nem fejeztem időre a kaját, visszavitette, vagy ha nem pontosan érkeztünk be az ebédlőbe, vagy nem sorban mentünkbe, akkor is széjjelvert minket. Ha valaki szilenciumon vagy fél percre lepihent, azt is széjjelverte, szóval mindig talált valami ürügyet arra, hogy széjjelverje a gyereket. Kötelező volt nekünk lemenni a szolgálati lakására, a kiskertjét gondozni, állandóan dolgoztatott, ha nem akartunk, és szóltunk, akkor azt mondta. „Dugulj el!”, és széjjelvert. Szóval nagyon megutáltam ezt az embert. Ez így volt nyolcadikos koromig.”

Pista kiszolgáltatottsága szakmunkástanuló éveig tartott. Akkorra megerősödött, vállas, magas fiatalemberré cseperedett. Ahogy ereje növekedett, úgy szállt szembe a vele erőszakoskodókkal. Ez azután tanulmányaira is kihatott, az állandó viaskodás és verekedés miatt az iskolát elhagyni kényszerült. Amikor elveszítette a fejét, akkor nem nézte azt sem, kivel áll szembe, nekiment gyermeknek, felnőttnek, még az igazgatónak is. Mint mondta, olyankor nem érzi a fájdalmat, nem tud gondolkozni sem, csak üt és üt. Agressziója önmaga ellen is fordult, volt öngyilkossági kísérlete is. Ezt így beszélte el:

„Az igazgató azt mondta, hogy nem maradhatok T-n a magatartásom miatt, visznek B-be. Én nem akartam. Nem tudom, miért, elindultam a kazánház felé, felmentem a kéményre és azt mondtam, hogy nem megyek, hanem leugrok. Akkor volt az első öngyilkossági kísérletem. Akkor feljött a barátom, és lebeszélte róla, mondta hogy hülyeség, ne csináld ezt, meg ilyenek. És hallgattam rá és lejöttem. Akkor az igazgatóval megbeszéltük, hogy maradhatok, és betettek a fejlesztő csoportba. „

Összegezve az előzményeket az alábbi fontosabb momentumokat emeltem ki:

- a./ Pista három hetes korában elveszítette édesanyját és csecsemőotthonba került.
 - b./ Édesapját nem ismeri.
 - c./ Figyelemmel kiérte, hogyan züllik el édesanyja.
 - d / Pubertás korától kezdve viselkedése egyre agresszívabb.
 - e./ Több öngyilkossági kísérlete volt.
 - f./ Édesanyjához fűződő érzelmei zavarosak, tisztázatlanok, ambivalensek.
- Pista személyiségét a fenti momentumok elemzése alapján igyekszem felvázolni.

A viselkedési zavarok vizsgálata

A csecsemő életében legfontosabb tényező születésétől az édesanyjával való kapcsolata. Ideális körülmények között semmi nem zavarja a születési állapotot követő kiegyensúlyozatlan homeosztázis áthidalását. Ez az időszak Erikson elmélete szerint az ösbizalom, vagy ösbizalmatlanság kialakulásának szakasza. Amennyiben a csecsemő igényei kellő mértékben kielégítésre kerülnek, az anya a megbízható és elvárt külső jelenségből belső bizonyossággá válik, a gyermek bizalommal fordul a külvilág felé, s

megjelenik a gyermek számára az én-identitás kezdetleges élménye. Ebben az időszakban van a gyermeknek legnagyobb szüksége az édesanyjára. Pista ekkor veszítette el édesanyját, s mint a környezettanulmányból kiderült, az édesanya, amíg a gyermeke vele volt, addig is elhanyagolta. Ezek a tények járultak ahhoz, hogy Pistában nem alakulhatott ki az ösbizalom. Ranschburg Jenő így vélekedik az anyafigura elvesztése okozta negatív hatásokról:

*„Ha az anyafigura elvesztése a függőségi motívum kiépülése (tehát 6 hónapos kor) előtt következik be, és huzamosabb ideig tart, súlyosan megsérül a gyermek képessége emocionális kapcsolatok teremtésére. Hiányozni fog belőle a vágy a dicséretre és elismerésre, illetve arra, hogy elvégezzon valamit azért, mert ezzel szüleinek (illetve a szignifikáns felnőttek) örömet szerez. Tehát az **identifikációs** és egyben a legfontosabb kisgyermekkor **motivációs bázis** sérül, melyet, ha nem sikerül gondos nevelőmunkával helyreállítani, az anya nélkül felnövekvő apróságból érzelemszegény, sivár személyiség válhat.”⁵*

Az ösbizalom kialakulásának feltétele, hogy a gyermek ne csak azt tanulhassa meg, hogy rábízhatja önmagát a külvilágnak változatlanul azonos és őt szüntelenül ellátó-gondozó személyére, hanem azt is, hogy bízhatson önmagában, és mindenkor szükségletének megfelelően működő szervében is: egyidejűleg pedig önmagát megfelelően megbízható személyként észlelje -tartja Erikson. Az ösbizalom hiánya okozta sérülések terápiájában a hatásos beavatkozás elengedhetetlen feltétele a bizalom helyreállítása.

Pista kisgyermekkorában nevelőotthonban élt. Állandóan változó személyzet foglalkozott vele, akiknek elsődleges feladatuk az volt, hogy „szolgálati idejük alatt” az otthon napirendje megfeleljen az előírásoknak, hogy nagyobb rendzavarás nélkül láthassák el feladataikat. Az eriksoni személyiségfejlődés-séma szerint a második szakasz legfontosabb feladata a lehetséges és a lehetetlen közti különbségtevés megtanulása. Ehhez az kell, hogy minél több lehetősége legyen a gyermeknek az autonóm cselekvésre, hogy szülei, illetve Pista esetében nevelői lehetőséget teremtsenek önállósodó törekvései érvényesítésére. Mint említettem, erre nem teremtenek optimális feltételeket a nevelőotthoni körülmények. Fentebb megállapítottam, hogy rögtön a születés után megsérült Pista identifikációs motivációs bázisa. Életének ebben a szakaszában nem kaphatott elég bátorítást önállósodási kísérleteihez, ami az értéktelenség érzetét, az érvényesüléstől való félelmet, az önmagában való kételkedést okozta. Mindezek a kérdések Pista elmélkedéseinek most is központi témái.

Az autonómiának, mint korábban már idéztem Erwin Ringéit, lényeges szerepe van az érett lelkiismeret megalapozásában.

Ilyen előzmények után került Pista az ösztönvirágzás időszakába, amikor eldől az ösztönvilág és az én, az én és a kultúra küzdelme, kialakul a felettesén. Pista az ödipális kort nem élhette meg, hiszen a család hiánya miatt nem volt olyan érzelmi kapcsolata, amelyben az ödipális problémák felmerülhettek volna. Mivel nem ismerte édesapját, nem volt megfelelő apaképe. Mint tudjuk, a felettes-én kialakulása az apai hatalom által képviselt tiltó-szabályozó-rendszer elfogadása, belsővé válása mentén halad, és jut el a morális viselkedés megérlelődéséig. A tiltó-szabályozó-rendszerrel Pista csak mindig más és más személyeken keresztül kerülhetett kapcsolatba, de ezek a személyek sohasem álltak vele szoros érzelmi kapcsolatban, ezért eleve sérülten alakulhatott ki felettes énje. Mint Erwin Ringéi írja:

„A lelkiismeret a gyermekkorban jön létre nevelés révén. A szülők és más tekintélyszemélyek parancsokat és tilalmakat közvetítenek a gyermek felé, amelyeket később a gyermek át is vesz tőlük. A hang, amelyik először kívülről hangzott el, lassan, egy bonyolult folyamatban introjiciálttá válik, azaz beépül a saját személybe. Ennek az introjekciónak az előfeltétele – ezt nem lehet elégszer hangsúlyozni – hogy azokhoz, akik a parancsokat kimondják, egy pozitív kapcsolat fűzze a gyermekeket. Tehát ehhez az is szükséges, hogy a gyermekek szeressék őket.”⁶

Sajnos a nevelőotthoni gyakorlatban azt a tényt kell megállapítani, hogy eltekintve a tiszteletreméltó kivételektől, nem a szeretet dominál a nevelői munkában. Betudható ez annak is, hogy nem mindig a feladat iránt legel-kötelezettebbek működnek a pályán, s ennek következtében a követelmények nem abban a szeretetteljes környezetben fogalmazódnak meg, mint az ezeknél a sérült gyermekeknél ideális lenne. Ennek következtében ezek a rosszul megoldott konfliktusok, a kamaszkor idején újra előtörnek, s szinte fékezhetetlen agresszióba torkollnak. Pista esetében is a viselkedési problémák a tizenéves korban kezdtek felerősödni, s az agresszió nem csupán más gyermekek ellen, de önmaga ellen is irányult. Hogy mennyire nem tudott apa-mintát találni a gyermek, jellemző módon beszélt el egy alkalommal Pista. Nevelőtanára, aki elsőtől nyolcadikig volt „apja helyett apja” a következő módszereket alkalmazta:

„... és akkor jött egy újabb szadista, aki egy nevelőtanár volt. M. B-nek hívják. Én, és még mások se nagyon jöttem ki vele. Mindig belém kötött. Vert... Ütött... A seprút eltörte rajtam. Ha véletlenül köhögtem, vagy ki kellett mennem WC-re, alám rúgott, ha szipákoltam evés közben, akkor rám vert, ha nem fejeztem időre a kaját, visszavitette, vagy ha nem pontosan érkezünk be az ebédlőbe, vagy nem sorban mentünk be, akkor is széjjelvert minket. Ha valaki szilenciumon vagy fél percre lepihent, azt is széjjelverte, szóval mindig talált valami ürügyet arra, hogy széjjelverje a gyereket. Kötelező volt nekünk lemenni a szolgálati lakására a kiskertjét gondozni, állandóan dolgoztatott, ha nem akartunk, és szóltunk, akkor azt mondta „Dugulj el”, és széjjelvert. Szóval nagyon megutáltam ezt az embert. Ez így volt nyolcadikos koromig.”

Mint egy segítőbeszélgetés alkalmával kiderült, Pista álma az, hogy egyszer ennek a nevelőtanárnak be tudja bizonyítani, hogy lett belőle valaki. Egész idő alatt ez a gyerek szomjazta nevelőtanára dicséretét, de ezt egyszer sem kapta meg. Minden valószínűség szerint ilyen légkörben töltötte Pista nevelőotthoni létének minden percét, s még most, szinte felnőtt fejjel is igazgatója és egykori nevelője dicséretét áhítja. Ezzel szemben csupa feddés, dorgálás és eléggé el nem ítéhető módon testi fenytés volt az osztályrésze. Dr. Ranschburg Jenő figyelmeztet arra, hogy:

„... azok a pedagógusok, akik agresszív, diktatórikus módszerekkel próbálják engedelmségre kényszeríteni tanítványaikat, ellenállást váltanak ki”⁷

A nevelőotthoni évek alatt elszenvedett agresszió nem azonosulás során vált belsővé, hiszen mint említettem, hiányzott a kötődés. Nem azonosult az agresszorral, de egyéb-viselkedési minta hiányában ezt tudta csak megtanulni, gyakorolni. Ezt az agressziót, vagy az agresszív indulatokat felerősítette benne az elszenvedett megaláztatás, igazságtalanság. Az ellen-azonosulást bizonyítja, hogy Pista szenved és fél saját agressziójától. Szeretne megszabadulni tőle, de egyben fél is, hogy akkor nem tudja magát megvédeni.

Ilyen körülmények között nőtt fel Pista, és ezek után nem csodálható, ha éhezi a szeretetet, amelyben csak igen ritkán lehetett része. Tehát a sérült anya-gyermek kapcsolat, az apa hiánya, a személytelen közeg, amely nevelte, valamint a kifejezetten agresszív szocializáció halmozott fejlődés-lélektani deficitet okozott, melynek következményeivel nap mint nap meg kell birkóznia. Önértékelése negatív, jövőjét illetően kétségek gyötrik, elismerésre vágyik, de állandó elutasításban részesül, csak annyi a jutalma, amennyit ki tud verekedni, veszekedni magának, társaiban sem bízhat meg, állandóan szorong, rossz álmai vannak. Bár az anyjáról, az anyával való kapcsolatáról reális képe alakult ki, ennek ellenére még mindig fél attól, hogy az anyja szeretetéért mindenét feláldozná. Ezek mind elegendőek lennének arra, hogy egy igazán antiszociális ember váljék belőle, s ő még ezek után is önmaga megismerésére törekszik, félelmeit, agresszív indulatait rajzaiban igyekszik szublimálni, s talán, és nem utolsó sorban, ember szeretne lenni a szó nemesebbik értelmében.

Célkitűzés, munkahipotézis

Végiggondolva Pista személyiségének fejlődési rendellenességeit, azt állapíthattam meg, hogy az ösbizalom hiányából származó agresszivitásával Pista nem tud mit kezdeni. Egy ördögi körbe került. Az a vágya, hogy dicsérjék, hogy elismerjék, hogy vitte valamire, s ehelyett – olykor jogosan – agresszív viselkedése miatt dorgálásban, szidásban, elutasításban van része. Minél erőszakosabban küzd az őt megillető nárcisztikus élményekért, annál kevesebb esélye van arra, hogy hön áhított célját elérje. Ez egész eddigi életében elkísérte, s ez önértékelését is zavarta.

„Az agresszív gyermek önértékelési zavarai logikusan fakadnak abból a tényből, hogy általában többször van részük elutasításban, mint a többi gyermeknek, vagyis hideg, elutasító jellegű nevelői környezetben nevelkednek.”⁸

A nevelőotthoni környezet nem volt képes, s adottságai miatt eleve nem is lehetett alkalmas környezet Pista vágyai teljesítésére, hiszen nem egyszer tapasztaltam, s hallottam, hogy az elutasítás, az ellenézés, a korlátozó attitűd tulajdonképpen Pista érdekében van, s mindezt Pista ebben a szeretetlen környezetben csak másképpen élhette meg. A probléma megoldását a következőképpen terveztem:

Feltételeztem, hogy az anya-gyermek kapcsolat hiányából származó érzelmi labilitás, agresszivitás, az ellenőrizhetetlen szélsőséges indulatok egy szeretetteljes környezetben, egy jól működő segítő kapcsolat eredményeképpen valamelyest moderálhatók, esetleg optimális esetben neutralizálhatók. Segítséget reméltem abból a helyzetből is, hogy a gyereket magát is zavarta ez a kudarc sorozat, s kész volt velem együttműködni. Bízam abban is, hogy bár új nevelő vagyok az intézményben, de akceptálni fogják mentálhigiénés ismereteimet, s koromból eredő gazdag pedagógiai tapasztalataimat, s az intézmény vezetése, ha nem is fogja intenzíven támogatni, de akadályozni sem fogja munkámat.

A gyermekkel történt beszélgetések eredményeként mindketten készek voltunk a fent megfogalmazott célkitűzés eléréséhez hozzájárítani.

Összegyűjtve a számomra fontos információkat, Pistával egy megbeszélés alkalmával a következő dolgokat tisztáztuk. Én, mint tanára és csoportvezetője, felelős vagyok az ő magatartásáért is. Tehát az, hogy megváltozzon, nekem is érdekem. Én nem kérem azt, hogy azonnal, teljes mértékben változtasson magatartásán, de azt kérem, hogy legyen rám is tekintettel. Sokat fogok vele beszélgetni, igyekszem segíteni neki a változtatásban, segíték

olyan elfoglaltságokat találni, amelyek hozzásegítik ahhoz, hogy jobban megismerje önmagát. Természetesen munkaköri kötelességemnél fogva igyekszem segíteni napi problémáinak megoldását, s nem fogok tőle idegen megoldásokat ráerőltetni.

Szeptember elejétől kezdve, nem meghatározott napokon, kitűzött rendszerességgel, nagyon sokat beszélgettünk. Ezeken a beszélgetéseken Pista sokat mesélt magáról, nevelőotthoni éveiről, tanulmányairól, vágyairól, küzdelmeiről és kudarcairól. Rendszeresen részt vett önismereti játékaikon, ahol a legaktívabb volt, s egyben a legtudatosabb is, mindig tudta, hogy mi volt a játék célja, mit miért tettünk. Ezeken a játékokon szinte egyenrangú partner volt, s ez nagyon megerősítette önbizalmát. Egyre bátrabban beszélt a foglalkozásokon önmagáról, érzéseiről, természetesen a csoport korlátai között. Miként Pista, úgy a csoport többi tagja is agresszivitással védekezett, s a játékok során mindig indulatokat váltott ki, ha a szeretet, vagy a család került szóba.

Pistával elkészítettem az Eysenck féle JEPQ tesztet, mely alapján a következőket állapíthattam meg:

Extrovertált típus, szociábilis, szereti a társaságot, a kockázatvállalást, élénk, könnyelmű és megbízhatatlan. Kis súly helyez az erkölcsi normákra. (E mutatója 100%). Emocionalitását tekintve (N), érzelmileg labilis, hangulata változékony, szélsőségekbe esik. Túlzottan érzékeny, erős szorongás és állandósult aggodalom jellemzi. (95%). Szociális konformitása (L skála 4%) igen alacsony, nem törődik mások megítélésével, azt teszi, ami neki jó, ezzel is igazolja Erwin Ringéi megállapításait a nevelőotthoni gyermekekről. A P (pszichotizmus) skála szerint azonban nem reménytelen az alkalmazkodás képességét tekintve. (65%). Bár néha a kegyetlenkedésig vad tud lenni, ez inkább korábbi magatartását jellemezte, az utóbbi időben ennyire nem ragadtatta el magát. Bár magatartása néha kihívó, ez részben a nevelőotthonban kialakult, s a gyermekek körében elfogadott stílus következménye. Azt is sikerült megállapítanom, hogy vad, ellenséges magatartását túlnyomó részben a vele szembeni agresszivitás váltja, váltotta ki.

Egy másik alkalommal Pistával megcsináltam a „TAT” tesztet. (Thematic Apperception Test). A húsz képről elmondott történetet egyöntetűen belengte egyfajta tragikus színezet. Mindegyik történetben a főhős szegény sorsú, alacsony származású, de feltörekvő ember, aki vagy éppen tanul, vagy tanár lett, értelmiségi ember, s akit környezete – egyszerű, tanulatlan emberek - lenéz, nem ért meg, kiteszít, valamilyen kárt okoz neki stb. A főhős szinte mindig szeretettel fordul családja felé, általában vannak húgái, akiket véd, óv, támogat. A szülők sem értik meg történeteinek főhősét, nemegyszer nem tud megfelelni a szülők elképzeléseinek. Mindegyik történetéből egyértelműen kitetszik, hogy Pista jelenlegi helyzetét tragikusan látja, hogy mennyire szeretne megfelelni szüleinek (még apjának is, akit nem is ismer), s hogy mennyire ragaszkodik húgaihoz, akiket a főhős szinte minden egyes történetben gondjaiba vesz, pártfogol. A vizsgálat során Pista végig készséges volt, hamar megértette a feladatokat, kínosan ügyelt a szabályok betartására, röviden, tömören, lényegre törően mondta el a történeteket, bár a képek kifejezetten hatalmas indulatokat gerjesztettek benne. Például, amikor az irodába, ahol beszélgettünk, véletlenül belépett az ápolónő, alpári hangnemben küldte ki a zavaró személyt stb. Mindez arra utal, hogy Pista szabálytudata, realitás-belátása ép, s hogy megfelelően képes az alkalmazkodásra. Minden kép előhozta Pista rejtett vágyait, melyekről nyíltan sohasem beszélt, bár mindig szerette volna bizonyítani intelligencia-tesztekkel, hogy kiemelkedik társai közül.

A vizsgálat során meghatározó jövőkép tárult fel az üres lap történetében.

„Ez vicc? ... Erről mit mondjak.... Ezen a képen az én családom van, és az én jövőm. Normális körülmények között élek. Vannak gyermekeim. Dolgozom. Rendes házuk van.

Bérházban lakunk. Egy kicsit meg vagyok öregedve. Negyvenéves vagyok. Pont festek. Festő lettem. Nem olyan nagy házban lakunk. Egy szerény hajlékunk van. Nem is vágyunk nagyobbra. Megtehetnénk, hogy nagyobb legyen, van pénzünk. Két gyermekem van, egy fiú meg egy lány. Mindig verekednek egymással. A lány az idősebb, két év van köztük. Az egyik tízéves, a másik tizenkettő. Most éppen játszanak, amúgy nem jönnek ki egymással. A fiú elvette a lánytól a játékát, és a kislány szólt az anyjának, a feleségemnek (nevet). Én pont festek, egy tájképet csinállok. Nem is veszek tudomást a gyerekekről, csak a festésre figyelek. Mindig ezt csinálják, és én az anyjára bízom a nevelésüket. Az anyjuk most választja őket széjjel. Nem indulatosan, nagyon szereti őket. Éppen főzött a konyhában, mikor-szóltam neki, hogy jöjjön, mert veszekednek. Harmincéves, jól tartja magát. Nem csúnya. Magyar asszony, a háztartással foglalkozik, nem dolgozik. Én tartom el a családot. Én a festésből élek, meg mellette tanítok. Rajzsakkört tartok. Gyakran vannak kiállításaim.

A szoba régi fajta bútorokkal van berendezve, mint amilyeneket a kastélyokban lehet látni. A gyermekek szobájában modern bútorok vannak. Mi olyan bútorok között élünk, mint régen éltek a tehetősebb emberek. Itt van egy akvárium, benne aranyhalak vannak. Én most egy függönnyel elkerített részben festek. „

Az agresszió, ha lényegesen játékosabb formában is, de ebben a történetben is megjelenik, mikor a gyermekek veszekednek, Allegorikusan úgy is értelmezhető a kép, hogy a leánygyermek tulajdonát elveszi a fiú (Pista édesanyja lánytestvéreivel él, tulajdonképpen a lányok „tulajdona” s Pista féltékeny rájuk), s nem az apa, hanem az anya kell, hogy igazságot tegyen a veszekedők között (tulajdonképpen a Pista jelenlegi helyzetében az anyja az, akinek el kellene döntenie, hogy eddig eldobott fiát, vagy annak húgait választja). Ebben az aspektusban a történeteknek az a fordulata, hogy a „főhős” oltalmazza, védi, pártfogolja húgait, reakcióképzés, az elfojtott feszültséggel ellentétes vonás kidolgozása, a húgok iránt érzett agresszió ellentétes előjelű viszonyokban fejeződik ki a történetek során. Ezekben a teszteken kívül még segítő beszélgetéseket is folytattam Pistával. E beszélgetések során Pista elmondta, hogy nem is annyira nekem szeretne megfelelni, nem is az neki a fontos, hogy én elismerően beszéljek róla, hanem arra vágyik, hogy egyszer az intézmény igazgatója, vagy a már említett M. B. tanár úr mondja azt, hogy Pista nagyszerű ember, hogy valamit jól csinált, hogy ez a két ember fejezze ki az elégedettségét vele kapcsolatban. Nekik, és az édesanyjának szeretné megmutatni felnőtt korában, hogy lett valaki, hogy vitte valamire.

Az együtt töltött idő során fokozatosan ismertük meg egymást jobban és jobban. Igyekeztem a szeretet erejével hatni rá, mindig udvarias hangnemben beszéltem vele, nem utasítottam, csak kértem, s igyekeztem megőrizni nyugalmat akkor is, amikor esetleg sértő módon közeledett felém. Nehezen engedett a bizalmába. Egy alkalommal, még a közös munka elején szóváltásba keveredett a gazdasági vezetővel, amit egy áthidaló javaslattal sikerült megoldanom, s az eset után indulatosabb hangon szóltam rá. Pista megsértődött, először beszélt hozzám hangosabban, azt mondta: Maga is olyan, mint a többi tanár! Csak megsérteni tud. Itt jegyzem meg, hogy velem még sohasem káromkodott, nem használt erős kifejezéseket sem ő, sem az intézet többi lakója. Érdekes módon az eset után odajött hozzám, és bocsánatot kért. Ez volt az a pillanat, amikor már azt is el tudta Pista fogadni, hogy esetleg haragudjam is rá. Ez fejlődésének egy fontos állomása volt, hiszen korábban ilyen esetekben még agresszívebb és támadóbb volt. Nemrég történt egy másik eset, ami újabb fejlődési fokozatot jelent Pista formálódásában. Az ebédlőben méltatlan szóváltásba keveredett az egyik szakácsnővel, aki azzal fenyegette meg Pistát, hogy megmondja a nevelőtanárának, hogy Pista hogyan viselkedik. Pista ettől „besukkozott”, elvesztette a fejét,

és azt üvöltve, hogy miért nem neki, miért a nevelőnek akar szólni, mérgében egy vasszékot kivágott az ebédlőből a folyosóra. Az eset után rögtön odajött hozzám, és azt mondta:

– Péter bá’, azért szólok, hogy ne mástól tudja meg, „besukkoztam” az ebédlőben – azzal részletesen elmondta az esetet. Nem szépitette a saját szerepét, sőt, belátta, hogy indokolatlanul volt indulatos. A fejét pedig amiatt vesztette el, mert nem akarta, hogy megint nekem légyen kellemetlenségem az ő viselkedése miatt.

Időnként vendégül láttuk Pistát otthonunkban, nagyobbik fiammal barátságot kötöttek, s Pistában mély nyomokat hagyott, hogy aktív részese lehetett a családi mindennapoknak. A karácsonyi ünnepi asztalnál, ahol hat másik társával vendégül láttuk, már irányított a többieket, rájuk szólt, ha helytelenül viselkedtek. Úgy vélem, családunk mintegy mintát jelent számára, ez a „TAT” vizsgálat jövőképből is kiderült. Míg feleségem anyaszerep mintát nyújt, én, úgy érzem, valami megkésett apa-pótléknak számítok a szemében. Viselkedéséből, reakcióiból úgy érzem, mintha kicsit megkésve, de most kezdene benne belsővé válni egyféle apakép. Már van tartani valója attól, hogy elveszíti a szeretetet, s ez befolyásolja mindennapi életét.

Két hónapja Pista rajzsakkörbe jár D-be. Nagyon tehetségesen rajzol, ezzel is szublimálja szorongásait. Technikája kemény, vad, képei sötét tónusúak, alakjai, a képek hangulata megfelelően közvetíti a néző felé lelki világát: Jelenleg azon munkálkodunk, hogy Budapesten egy ismert cigány festőművészhez elvihessük néhány munkáját. Tudatosan készül a bemutatkozásra, sokat rajzol.

Egyre több sikerrel küszködik indulatai megfékezésével. Egy-egy hosszabb agresszivitásmentes időszakot rohamosabb kitöréssel zár le, ahogy mondja, jobb, ha kitombolja magát, akkor újra lehiggad egy időre.

Kapcsolatunk még egy kis ideig megmarad, de május hónapban Pistának ki kell költöznie az intézetből. Nagyon fél az önállóságtól, fél attól, hogy anyja kihasználja szeretet-éhségét, s ő egy jó szaváért minden kis vagyontudását odaadja. A festészetben bízik. Sejtje azt is, hogy a májusi elválással nem szakad meg a kapcsolatunk, s ha nem is rendszeresen, de lesz módunk újabb közös tevékenységekre.

Mint az előzőekben kifejtettem, feltételeztem azt, hogy egy szeretetteljes környezetben a személyiségfejlődési deficitből származó szorongás, agresszivitás, érzelmi labilitás moderálható. Ez a feltevésem, véleményem szerint, ha nem is teljes mértékben, de beigazolódt. Sok problémám volt Pistával, de együttműködésünk során Pista nagy utat tett meg személyisége fejlesztése terén. Valamilyen mértékben kialakult nála egyfajta felelősségérzet, s ha ez nem is irányítja minden megmozdulásában, de észrevehetően megmutatkozik mindennapi magatartásában, megnyilvánulásaiban. Kezd bízni magában, tehetségében, ritkábban veszíti el a fejét.

Munkám eredményességének okát abban látom, hogy lassú és fokozatos változást terveztem be, s az esetlegesen jelentkező visszaesések sem törtek le, ezeket előre vártam. Mindkettőnkben megvolt a kellő akarat a folytatáshoz. Jót tett kapcsolatunknak, hogy Pistát bevontuk családi mindennapjainkba, hogy felnőttként kezeltük, s hogy részünkről sok elismerés, dicsérő szó volt a része. Megítélésem szerint Pista elindult egy úton, kellő alapokat szerzett ahhoz, hogy innen már önállóan is tovább tudja magát fejleszteni.

A tapasztalatok tükrében, s ezt Pista többi társával kapcsolatban is igazolni tudom, megfelelő pedagógiai készségek és egy elfogadó, szeretetteljes környezetben ezekkel a sérült gyermekekkel is lehet dolgozni, lehet őket apránként, kis lépésekkel fejleszteni, s a deficitkből adódó személyiségkárosodásokat, ha kis mértékben is, lehet korrigálni. S ehhez, mint már többször említettem, legfontosabb a szeretet.

Ezeknél a gyermekeknél az agresszió a védekezés eszköze, szeretetlen világukban ezzel tudják megvédeni magukat, ezzel tudják érvényesíteni vágyaikat, végső soron így tudnak megmaradni. Félnék megváltozni, mert bizalmatlanok a világgal, s ez a bizalmatlanság esetükben indokolt is. Úgy érzik, ha ezt feladják, védtelenek lesznek. Példák sora bizonyítja számukra, hogy ha felnőve visszakerülnek a családhoz, egy kis szeretetért mindenüket odaadják, s ezt szülei, rokonaik ki is használják. Miután felélik a gyermek kis vagyonkáját, szeretetük megszűnik, a gyerekekre többé nincs szükségük, s újra egyedül maradnak a világban, immár pénz nélkül, kapcsolatok nélkül, teljes reménytelenségbe. Talán ezt fogalmazta meg Pista, mikor azt mondta:

„Képzeld Péter bá! Megdicsértek, hogy jómodorú kezdek lenni. Kezdem elveszíteni a vadállatságomat. (Gúnyosan nevet). Szelíd állat leszek, nem tudom, majd magam megvédeni. „

IDÉZETT MŰVEK JEGYZÉKE:

¹ Népszabadság, 1995. február 23. Az örökbefogadás még mindig rendezetlen 2

² Dr. Ranschburg Jenő: Félelem, harag, agresszió, Tankönyvkiadó Budapest 1987. 54. oldal

³ Buda Béla : Mentálhigiéné tanulmánygyűjtemény, Animula kiadó 1994. 58. oldal

⁴ Erwin Ringei: Önsorsrontás neurózis révén. Pszichoterápiás utak az önmegvalósítás felé. Közli Ratkóczy Éva Dr. : Énpszichológia és tárgykapcsolatelmélet c. jegyzetében 12. oldal

⁵ Dr. Ranschburg Jenő : Félelem, harag, agresszió, Tankönyvkiadó Budapest 1987. 54. oldal

⁶ Erwin Ringel Idézett mű 12. oldal

⁷ Dr. Ranschburg Jenő: Félelem, harag, agresszió, Tankönyvkiadó Budapest 1987. 148. oldal

⁸ Dr. Ranschburg Jenő : Félelem, harag, agresszió 147. oldal